

מבגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

כרך כ"ז • גיליון 49-50

סיוון תשע"ט-טבת תש"ף יוני-דצמבר 2019

יוצא לאור על ידי:

אפשר
עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך

צעירים בישראל שאינם לומדים או עובדים: מאפיינים, סיבות ונסיבות

פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי, ברכי בן סימון ווצ'סלב קונסטנטינוב

תקציר

בישראל חיים קרוב למיליון צעירים בני 18–24. תקופת חיים זו, המכונה "בגרות בהתהוות", מתאפיינת בחיפוש וחקירה ומלווה לא פעם בבלבול, בחיפוש עצמי ובחוסר ודאות. מאמר זה מבקש למקד את המבט באחת הקבוצות הפגיעות ביותר בקרב קבוצת גיל זו – צעירים שאינם נמצאים במסגרת לימודים, תעסוקה או שירות (אנו מציעים במאמר זה לכנותם "אלת"שים"). המחקר מבוסס על ניתוח נתונים משני סקרים ארציים שערכה ב-2016 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: סקר כוח אדם והסקר החברתי¹. בסקרים אלו נאספו נתונים על מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל. לצורך המאמר נותחו הנתונים שנאספו על 32,842 צעירים בני 18–24. הממצאים מלמדים שאלת"שים מהווים כחמישית מכלל הצעירים בישראל, ושחלקם בקרב נשים וערבים גבוה במיוחד. הממצאים מלמדים שצעירים אלו מתאפיינים בהטרונגיות רבה, שפירושה הוא שלא כל חברי הקבוצה נמצאים במצב פגיע או במצב פגיע באותה מידה. הם נבדלים אלו מאלו במשאבים העומדים בפניהם לצאת מהמצב שבו הם נמצאים, ואלה קובעים אם מצב זה יהיה זמני או ארוך טווח. מגוון הגורמים שזיהה המחקר כמובילים למצב של ניתוק מדגיש עד כמה חשוב לשקול את הנסיבות השונות לצורך עיצוב מדיניות ופיתוח התערבויות שישפרו את תפקודם של צעירים אלה ואת עתידם.

מילות מפתח: צעירים בסיכון, צעירים שאינם לומדים ואינם עובדים, בגרות בהתהוות, מצבי ניתוק

מבוא

883,808 צעירים בני 18–24 חיו בישראל בשנת 2016. אלה מהווים עשרה אחוזים מאוכלוסיית המדינה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017). תקופת חיים זו, המכונה "בגרות בהתהוות", או "בגרות צעירה", היא תקופה של חיפוש וחקירה (Osgood, Foster, Flanagan, & Ruth, 2005), המתאפיינת אצל רבים מהצעירים בבלבול, בחיפוש עצמי ובחוסר ודאות (Arnett, 2005). תקופה זו היא מכרעת, מאחר שבה מתפתחים ומתעצבים הכישורים והתפקידים החברתיים. כלל הצעירים והצעירות ניצבים בפני אתגרים רבים במעבר לחיים עצמאיים, אך אתגרים אלה עשויים להפוך לחסמים של ממש כאשר מדובר בצעירים ובצעירות בסיכון. אחת הקבוצות הפגיעות במיוחד היא צעירים שאינם לומדים ואינם עובדים. השיעור הממוצע של צעירים בני 18–24 שאינם לומדים, עובדים או משתתפים בהכשרה במדינות ה-OECD עמד בשנת 2016 על 15.3%. ממוצע זה מסתיר את השונות הגדולה בין המדינות. שיעור הצעירים שאינם לומדים או עובדים נע בין

33.0% בטורקיה ו-28.0% באיטליה ל-5.2% באיסלנד ו-7.8% בהולנד.² בישראל שיעור הצעירים שאינם לומדים, עובדים או משרתים היה קרוב למוצע של מדינות ה-OECD ועמד בשנת 2016 על 17.4%. במדינות שבהן שיעור האבטלה גבוה צפוי למצוא אחוז גבוה יותר של צעירים שאינם לומדים או עובדים, אולם מצבו של שוק העבודה אינו הסיבה היחידה למצב זה. כפי שנראה במאמר, הסיבות מגוונות, וכך גם מאפייניהם של חברי הקבוצות הנכללות בהגדרה זו.

סוגיית הצעירים שאינם לומדים, עובדים או משתתפים בהכשרה מעסיקה מדינות רבות בעולם. ספרות המחקר העוסקת בצעירים אלה מלמדת על ההשלכות שיש למצב זה של חוסר מסגרת עליהם ועל עתידם. הם נוטים להיות בעלי מיומנויות נמוכות מאלו של בני גילם, להישאר מובטלים לאורך זמן ולעבוד במשרות חלקיות יותר מהם ולהשתכר פחות (Sum, Khatiwada, Pond, & Trub'sky, 2003). נוסף על כך, רבים מהם עשויים להתאפיין בשימוש לרעה בסמים ובאלכוהול, בבריאות לקויה, בהורות בגיל צעיר ובמעורבות בפעילות עבריינית (Coles et al., 2002; Maguire & Thompson, 2007). המחקר גם מדגיש השפעות פסיכולוגיות שליליות, למשל: דיכאון, היעדר תחושת שליטה על החיים וחוסר שביעות רצון כללית מן החיים (Bynner & Parsons, 2002). לקשיים רגשיים אלה עלולה להיות השפעה בין-דורית, שתהווה מכשול בפני ניעות חברתית (Cabinet Office, 2011).

אף כי מדובר בסוגיה שהשפעותיה על הפרט ועל החברה הן נרחבות, עד לאחרונה לא הייתה קיימת בישראל מדיניות לאומית בנוגע לצעירים. היעדר מדיניות לאומית מוצהרת נובע בין השאר ממיעוט המידע הקיים על צעירים, והוא משליך גם על היכולת לתכנן שירותים עבורם ולפתח מומחיות בעבודה עמם. המחסור במידע על צעירים בכלל ועל צעירים פגיעים בפרט נובע ממיעוט המחקרים שנעשו בישראל על קבוצת אוכלוסייה זו. בעשור האחרון נכתבו מספר דוחות, מסמכים וסקירות על צורכיהם של צעירים בישראל ועל המענים הקיימים עבורם. מסמכים אלה עוסקים הן בצעירים בכלל (כאהן-סטרבצ'ינסקי, עמיאל וקונסטנטינוב, 2016; כהן, אלוביץ' וגלבוע, 2015; לבל, 2008; פתאל, 2014; פוקס, 2015; קטן, 2009; רודיך כהן ולבל לנדה, 2013) והן בצעירים בסיכון (בנבנישתי, 2015; זעירא, בנבנישתי ורפאלי, 2012; ראובן ותורג'מן, 2015). כמו כן נכתבו דוחות ומסמכים בנושאים ספציפיים הקשורים לצעירים או על קבוצות מסוימות בקרבם, למשל: נגישות להשכלה גבוהה (פניגר, איילון ומקדוסי, 2013; פניגר, מקדוסי ואיילון, 2016), טיפול בחסרי בית צעירים (בקר, 2016) ומענים לחיילים משוחררים בסיכון (גנדיר, 2012).

הנתונים המוצגים ברבים מדוחות וממסמכים אלו נוגעים לרוב לכלל הצעירים בישראל בקבוצת הגיל הנבדקת. במיעוטם הם עוסקים בצעירים פגיעים, אך אין בהם מסמך הבוחן את מצבם של הצעירים שאינם לומדים או עובדים. לפני מספר שנים נערך במכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל מחקר על צעירים שמתקשים להשתלב בעולם העבודה, אשר כלל מדגם של צעירים בני 23–26 שאינם לומדים או עובדים (נאון, כאהן-סטרבצ'ינסקי, ואזן-סיקרון, הדר וקונסטנטינוב, 2014). ככל הידוע לנו, זה המחקר היחיד שנעשה על קבוצת אוכלוסייה זו, וגם הוא התמקד בקבוצה

מבוגרת יותר. מאמר זה מבקש להציע מענה ללקונה זו, באמצעות ניתוח מידע מנהלי הנאסף באופן שוטף על האוכלוסייה הבוגרת בישראל. המאמר פותח בסקירת המונח "NEET", יתרונותיו ומגבלותיו, וסוקר את אופני הסיווג של הקבוצה הנכללת בו, ולאחר מכן בוחן את היקף הצעירים שאינם לומדים, עובדים או משרתים בישראל ובקרב קבוצות אוכלוסייה מסוימות בפרט, ואת המאפיינים של צעירים אלו. בתוך כך, אנו מציעים לראשונה מונח עברי ל-"NEET". בחינת מאפייני הצעירים נועדה לזהות את גורמי הסיכון ואת המסלולים המובילים צעירים בישראל למצב של ניתוק, לצורך למידה של השלכותיהם על פיתוח מדיניות לצעירים בסיכון, נושא שבו אנו עוסקים בדיון.

NEET: הגדרה, תרומות והשגות

ראשיתו של המונח "NEET" (Not in Education, Employment or Training) היא בשנות התשעים של המאה העשרים בבריטניה. המונח נטבע בעקבות הסרת הזכאות לדמי אבטלה לבני נוער מתחת לגיל 18, מתוך התפיסה שהעיסוק העיקרי של בני נוער בגילים אלה הוא לימודים. בדיעבד התברר שההחלטה הובילה לכך שבני נוער שנשרו מבית הספר ולא השתלבו בשוק העבודה, "נעלמו מן הרדאר" של המערכות הממשלתיות. בעקבות זאת חיפשו חוקרים וקובעי מדיניות דרכים חלופיות לאתר בני נוער אלה ולאמוד את היקף התופעה (Furlong, 2006; Maguire & Thomson, 2007). המונח "NEET" הופיע לראשונה באופן רשמי בדוח שפרסמה ממשלת בריטניה, שכתרתו הייתה, "Bridging the gap" (Social Exclusion Unit, 1999).

המונח "NEET" אומץ בהדרגה בידי מדינות באירופה וכן בארצות הברית, יפן ודרום קוריאה. המונח, שבתחילה התייחס לבני נוער עד גיל 18, הורחב, וכיום הוא כולל לרוב את קבוצת הגיל 15 עד 24. חלק מהמדינות כוללות בקבוצה זו צעירים עד גיל 29, ובמדינות מסוימות, כגון יפן ודרום קוריאה, הגיל המקסימלי הוא 34, אך נכללים בה רק צעירים וצעירות רווקים (Genda, 2005). מדד ה-NEET מחושב כשיעור הצעירים בקבוצת גיל מסוימת שאינם לומדים, עובדים או משתתפים בהכשרה בזמן נתון, יחסית לכלל הצעירים בקבוצת הגיל הרלוונטית. הוא מחושב על סמך נתוני סקרי כוח האדם במדינות שונות ומאפשר לאמוד את שכחות התופעה במדינות הללו,³ לערוך השוואות בין-לאומיות ולבחון שינויים לאורך זמן (Eurofound, 2016). אף כי כיום המונח הוא חלק מהעגה המקצועית של קובעי מדיניות וחוקרים בעולם העוסקים בתחום של נוער וצעירים בסיכון, ולמרות העיסוק הגובר בישראל בצעירים בסיכון, קבוצת ה-NEET אינה זוכה אצלנו להתייחסות מובחנת, הן במחקר והן במדיניות.

בקרב צעירים שאינם לומדים או עובדים נמצאו שכיחים גורמים מגבירי סיכון מסוימים, כמו: רמת השכלה נמוכה, קשיי הסתגלות למסגרת ומעמד חברתי-כלכלי נמוך (Simmons, Thompson, & Russell, 2014), אך הסיבות שהובילו למצב הניתוק עשויות להיות מגוונות מאוד, וגם משך הניתוק יכול להשתנות מצעיר לצעיר. קבוצה זו

כוללת טווח רחב מאוד של מצבי חיים, שחלקם חופפים, אך לא כולם מצביעים על סיכון (Furlong, 2006): (א) צעירים בתקופת מעבר (למשל מצבא ללימודים); (ב) צעירים שחוזרים לקהילה אחרי שהייה במסגרת חוץ-ביתית; (ג) צעירים עם מוגבלות כרונית או עם מחלה פיזית או מחלה נפשית זמנית; (ד) צעירים הלוקחים פסק זמן מלימודים ומעבודה, לא פעם מתוך בחירה (אימהות צעירות או צעירים עם מחויבות משפחתית אחרת, צעירים הנוסעים לטיול ממושך בחו"ל, צעירים שרוצים לפתח כישרון אומנותי לא במסגרת מוסדרת, צעירים שבחרים לעסוק בהתנדבות לפרק זמן מסוים, צעירים הזקוקים לפסק זמן כדי לגבש את המשך דרכם); (ה) צעירים עם מאפייני סיכון, לרבות רמת השכלה ומיומנויות נמוכות, היסטוריה של נשירה סמויה או גלויה מבית הספר וקשיים רגשיים, או עם מאפיינים מגבירי סיכון, כגון סביבה חברתית שאינה מעודדת תעסוקה ורקע משפחתי קשה, כולל חיים בעוני.

לפיתוח מושג ה-NEET ולשימוש בו יש מספר חוזקות: הוא יוצר מכנה משותף ברור בין כל חברי הקבוצה, בהתייחסותו לעובדה שכולם מאופיינים בהיעדר צבירה של הון אנושי בדרכים פורמליות, מצב שעשוי להיות בעל השלכות ארוכות טווח ואף לפגוע בסיכויי הניעות החברתית שלהם; הוא מספק דרך פשוטה וסטנדרטית לזהות צעירים במצבי סיכון, בהציעו חלופה לניתוח המורכב של תהליכי המעבר מלימודים לעבודה (school-to-work transitions) (Eurofound, 2016); הוא מאפשר לבנות מדד אופרטיבי שמקל לחשב את שיעור ה-NEETs ולנתח בקלות את הקבוצה לפי שלל משתנים, כמו: גיל, מגדר, רקע תעסוקתי או לימודי וחיפוש עבודה או אי-חיפוש. ההטמעה הרחבה של המושג ושל האופרציה שלו במדינות ובארגונים בין-לאומיים אפשרה זיהוי של קבוצת צעירים הזקוקים לסיוע ממערכת השירותים, אומדן היקפה וחישוב העלות שלה לחברה (Coles et al., 2002; Coles, Godfrey, Keung, Parrot, & Bradshaw, 2010).

לצד הערכת היתרונות של מושג ה-NEET לצורך מחקר ופיתוח מענים, הובעה כלפיו גם לא מעט ביקורת. הביקורת המרכזית היא ההטרוגניות של חברי הקבוצה הנכללים בו, כלומר העובדה שהוא כולל צעירים במגוון מצבי חיים, שחלקם מצביעים על סיכון והדרה וחלקם כלל אינם מצביעים על סיכון כזה, מה שמקשה על זיהוי צורכיהן הייחודיים של תת-הקבוצות ועל תכנון התערבות מותאמת עבורן (Eurofound, 2016). ביקורת אחרת היא היעדר הגדרה מוסכמת של המושג בשל טווח גילים לא אחיד בין המדינות, מה שמקשה על עריכת השוואה בין-לאומית (Furlong, 2006). טענה אחרת שנשמעת מצד חוקרים היא שהמושג מתאים יותר לתיאור מצבים של אנשים מאשר לתיאור מציאות חברתית, דבר המוביל חוקרים וקובעי מדיניות להתמקד ב"חולשות" של הפרט כגורם מרכזי למצבו, במקום להתמקד באי-שוויון חברתי (Serracant, 2013; Thompson, 2011). עוד נטען שמיקוד בקבוצת ה-NEET, כפי שהיא מוגדרת על ידי המושג, גורם להתעלמות מקבוצות סיכון אחרות, לרבות צעירים שמצבם התעסוקתי אינו יציב, צעירים המועסקים בעבודה זמנית או חלקית או בעבודה שבה הם אינם ממצים את יכולותיהם ואת כישוריהם, וצעירים המשתתפים בהכשרות ברמה נמוכה מאוד, שאינן משפרות את ההון האנושי שלהם (Furlong, 2006).

כדי להתגבר על חלק מחולשות המושג, חוקרים שעוסקים בתחום עשו צעד נוסף והציעו אופני סיווג של קבוצת ה-NEET שיקלו לזהות את מאפייני חברי הקבוצה ואת צורכיהם ויאפשרו לדייק במציאת המענים עבורם.

צורות סיווג של קבוצת ה-NEET

חוקרים הציעו מספר הבחנות בין סוגי הצעירים שאינם לומדים או עובדים. ויליאמסון (Williamson, 2010) הציע חלוקה לשלוש קבוצות: (א) מבלבלים למעשה; (ב) מנותקים זמניים; (ג) מנוכרים מאוד. הקבוצה הראשונה מוכנה יחסית להשתלבות מחדש במסגרת לימודים או עבודה, אם תקבל עידוד ועזרה מתאימה. חברי הקבוצה השנייה זקוקים להבנה ולסבלנות מצד החברה (מעין מורטוריום חברתי)⁴, כדי שיוכלו לעסוק זמנית בדבר שנראה להם חשוב או משמעותי יותר עבורם בשלב הנוכחי של חייהם. לעומת זאת, חברי הקבוצה השלישית הם בסיכון גבוה לניכור ולהדרה. בעוד שהענקת הסיוע הנדרש לשתי הקבוצות הראשונות כדי שתשתלבנה מחדש בשוק העבודה או במסגרת לימודים, היא קלה, הקבוצה השלישית היא מאתגרת ביותר ודורשת התערבות אינטנסיבית וארוכת טווח, שלא תמיד תוביל לתוצאה הרצויה.

הארגון האירופי "יורופאונד" (Eurofound, 2012, 2016) הבחין בין צעירים מנותקים פגיעים לצעירים מנותקים שאינם פגיעים. הקבוצה הראשונה מורכבת מצעירים בסיכון גבוה יותר להדרה חברתית, אשר מתאפיינים בדרך כלל בהון חברתי, הון תרבותי והון אנושי נמוכים. הקבוצה השנייה כוללת צעירים שלוקחים פסק זמן מלימודים ומעבודה כדי להחליט מה הם רוצים לעשות בהמשך חייהם, או כאלה שעסוקים בדברים אחרים, שאינם לימודים או עבודה, אך לרוב מאופיינים על ידי הון חברתי, תרבותי ואנושי גבוהים, והם בסיכון נמוך להדרה חברתית. ארגון זה הציע ב-2016 חלוקה לשבע קטגוריות (חלוקה זו היא עדכון והרחבה של הסיווג שהציע הארגון ב-2012). כפי שציין הארגון, היתרון המובהק של חלוקה זו הוא שהיא אופרטיבית ומאפשרת להבחין בין תת-קבוצות של NEETs באמצעות סקר כוח האדם האירופי. בדומה, גם סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בישראל מאפשר לסווג את הצעירים שאינם לומדים ואינם עובדים לפי אותן קטגוריות.⁵ שבע הקטגוריות שהציע הארגון והגדרותיהן הן כדלקמן:

◀ **המשתלבים מחדש** – צעירים אשר עומדים להשתלב בתעסוקה, בהשכלה או בהכשרה, ובשקרום יתחילו או ימשיכו לצבור הון אנושי בערוצים רשמיים. אלה הם צעירים שכבר נשכרו לעבודה או נרשמו למסגרות לימודים או הכשרה.

4 מונח שטבע אריקסון בשנות השישים כדי לתאר את שלב "פסק הזמן" המתרחש בגיל ההתבגרות. בתקופה זו ההורים והחברה אמורים לאפשר לנער או לנערה מרחב של תמרון ובדיקה עצמית, כדי לאפשר להם לבחון את זהותם דרך התנסות במגוון תפקידים חברתיים ואישיים, במטרה לגבש זהות ברורה (אריקסון, 1976, עמ' 187-196).

5 בהתאם להוראות ה-OECD, משנת 2012 חיילים המשרתים בשירות סדיר נחשבים כמועסקים. משרתים בשירות קבע ובשירות לאומי או בשירות אזרחי נכללו בקרב המועסקים גם לפני כן.

◀ **מובטלים לטווח קצר** – צעירים שאינם מועסקים אשר מחפשים עבודה ויכולים להתחיל לעבוד תוך שבועיים, ושהיו מובטלים פחות משנה. תקופה קצרה של אבטלה בזמן מעבר מלימודים (או משירות צבאי) לעבודה נחשבת נורמלית, ורמת הפגיעות של הצעירים בקטגוריה זו צפויה להיות מתונה.

◀ **מובטלים לטווח ארוך** – צעירים שאינם מועסקים שמחפשים עבודה ויכולים להתחיל לעבוד תוך שבועיים, ושהיו מובטלים יותר משנה. צעירים בקטגוריה זו נמצאים בסיכון לניתוק ולהדרה חברתית. ניתוק לטווח ארוך יפגע ביכולתם התעסוקתית, בהון האנושי שלהם ובתעסוקתם בעתיד. במקרים מסוימים הנזק יימשך עד סוף חייהם.

◀ **בלתי מועסקים בשל מחלה או מוגבלות** – צעירים שאינם מחפשים עבודה ואשר אינם יכולים להתחיל לעבוד תוך שבועיים, בשל מחלה או מוגבלות. הצעירים בקבוצה זו זקוקים לתמיכה סוציאלית רבה יותר, כי מחלתם או מוגבלותם אינן מאפשרות להם לעבוד תמורת שכר.

◀ **בלתי מועסקים בשל מחויבויות משפחתיות** – צעירים שאינם מחפשים עבודה ואשר אינם יכולים להתחיל עבודה חדשה, כי הם מטפלים בילדים או במבוגרים נזקקים או בשל מחויבויות משפחתיות אחרות. קבוצה זו כוללת צעירים פגיעים ושאינם פגיעים; חלקם אינם משתתפים בכוח העבודה, כי אינם יכולים לממן טיפול בילדם או בבן משפחתם, ואילו אחרים פורשים משוק העבודה או מלימודים מרצונם, כדי להתפנות למחויבויות משפחתיות.

◀ **עובדים מיואשים** – צעירים שהפסיקו לחפש עבודה, כי הם מאמינים שאין בנמצא עבודה שמתאימה להם. אלה בעיקר צעירים שנמצאים בסיכון גבוה להדרה חברתית, להתנסויות תעסוקתיות דלות במהלך חייהם ולניתוק שיימשך כל חייהם.

◀ **סיבות אחרות** – קבוצה זו היא קטגוריה שירית סטטיסטית, המורכבת מאלה שלא ציינו סיבה לכך שאינם לומדים ואינם עובדים. זו קבוצה הטרוגנית מאוד, הכוללת אנשים מכל קצות מקשתת (ספקטרום) הפגיעות: הפגיעים ביותר, אלה שקשה להגיע אליהם, אלה הנמצאים בסיכון להיות מנוכרים מאוד, אלה הבאים ממשפחות בעלות משאבים כלכליים רבים (והנתמכים על ידן) ואלה שמחכים להזדמנות מסוימת או שמחפשים נתיבים חלופיים, כגון קריירה באומנות, שיש להם נוכחות מועטה בשוק העבודה או בהשכלה.

קודם שנציג את מטרות המחקר ואת הממצאים על קבוצת ה-NEET בישראל, ברצוננו להציע מונח עברי למונח "NEET" המוכר. בחרנו להמשיך את התפיסה שהנחתה את הוגי המונח הלועזי ולהציע מונח שאינו שיפוטי ואשר שומר על בהירות ההגדרה של מי שנכלל בו. אנו מציעים לכנות את הצעירים שאינם לומדים, עובדים או משרתים, "**אלת"שים**" – אינם בלימודים, תעסוקה או שירות. בניגוד למונח הלועזי, זה שלנו אינו מכיל בתוכו את נושא ההכשרה, מאחר שהכשרות מקצועיות יכולות להיכלל בתחום לימודים, וגם משום שבישראל רק מיעוט קטן של צעירים בוחר במסלול זה. לעומת זאת, החלטנו להתייחס בו לנושא השירות הצבאי והשירות הלאומי-אזרחי, מאחר שחלק גדול מהצעירים בישראל נמצאים במסגרת שירות בטווח הגילים הנבדק. מכאן ואילך נעשה לאורך המאמר שימוש במונח זה כדי לתאר צעירים בגילים 18–24 שאינם לומדים, עובדים או משרתים.

מטרות המחקר

במחקר זה ביקשנו לתאר את מאפייני תופעת האלת"שים בישראל ולהבין לעומק את הסיבות ואת הנסיבות שהובילו צעירים בני 18–24 למצב של ניתוק. המטרות העיקריות של המחקר היו:

- א. לבחון את היקף הצעירים בישראל שאינם לומדים או עובדים (כולל משרתיים), כולל בחינה של המאפיינים הדמוגרפיים שלהם.
- ב. ללמוד על הגורמים ועל הנסיבות שהובילו למצב שבו הם נמצאים.
- ג. לזהות צרכים ייחודיים לכל אחת מתת-האוכלוסיות המרכיבות קבוצה זו של צעירים, מתוך בחינת הגורמים שהובילו למצב של ניתוק, ולהצביע על המענים שיש לספק לצרכים אלה.

מתודולוגיה

משתתפים

מחקר זה התבסס על ניתוח נתונים משני סקרים ארציים שנערכו ב-2016 בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: סקר כוח אדם והסקר החברתי. בסקרים אלה נאספים נתונים על מדגם מתוך כל האוכלוסייה הקבועה בישראל: בסקר כוח אדם – מגיל 15 ומעלה, ובסקר החברתי – מגיל 20 ומעלה. בניתוח הנתונים למחקר זה נכללו רק צעירים בטווח הגילים 18–24. צעירים בקבוצת גיל זו שבעת הסקר לא למדו, לא עבדו ולא שירתו בצבא או בשירות לאומי אזרחי הושאו לשאר הצעירים באותה קבוצת הגיל, כלומר אלה שבעת הסקר למדו, עבדו או שירתו. סך הכול כללו המדגמים (הנתונים הלא משוקללים): 32,096 צעירים בני 18–24 בסקר כוח אדם, מהם 5,704 צעירים שלא למדו או עבדו, ו-746 צעירים בגילי 20–24 בסקר החברתי, מהם 122 צעירים שלא למדו או עבדו.

כלי המחקר והמשתנים

סקר כוח אדם

סקר כוח אדם הוא סקר חודשי. בכל חודש בשנה מרואיינים מספר מסוים של משתתפים מהיישובים שמשתתפים בסקר, כשיחידת הדגימה היא דירות. הדגימה נערכת בשני שלבים: דגימת יישובים לפי גודל ודגימת דירות בכל אחד מהיישובים שעלו במדגם (להרחבה ראו הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016). סקר כוח אדם הוא הוותיק והגדול ביותר שעורכת הלמ"ס. הוא נערך בקרב משקי בית בישראל באופן שוטף. הסקר משמש למעקב אחר ההתפתחויות בשוק העבודה וכולל מידע על תכונות כוח העבודה בישראל, גיל הנסקרים, שנות לימוד, סוג בית הספר האחרון שלמדו בו, נתונים על עולים מאז 1990, וכן מידע על תנאי דיוור, ניידות בתעסוקה ועוד נושאים רבים. כאמור, אנו השתמשנו בנתוני הסקר משנת 2016.

הסקר החברתי

הסקר החברתי הוא סקר שנתי. בסקר זה הדגימה נעשית בהתבסס על קבוצות אוכלוסייה (כגון: מגזר, עולי 1990 ואילך, לא כולל עולים הנמצאים בישראל פחות משישה חודשים, מידת דתיות, מגדר, גיל והשכלה), כאשר יחידת הדגימה היא נפש. הנתונים מבוססים על מדגם של נפשות מהאוכלוסייה, ולכל משיב מחושב מקדם ניפוח, המבטא את אומדן מספר הנפשות באוכלוסייה שהוא "מייצג" (להרחבה, ראו הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016א). הסקר החברתי נערך פעם בשנה ומספק מידע עדכני על תנאי החיים ועל רווחת האוכלוסייה בישראל. הוא מורכב משני חלקים עיקריים: חלק קבוע, הכולל שאלות על מגוון תחומי חיים, למשל: בריאות, דיור, תעסוקה, השכלה, מצב כלכלי, שימוש במחשב, דת ודתיות, וחלק מתחלף, המוקדש בכל שנה לנושא אחד או לשני נושאים הנחקרים בהרחבה. בסקר החברתי של 2016 נסקרו בהרחבה הנושאים תנאי עבודה והתארגנויות עובדים. הסקר שבו השתמשנו נערך בחודשים ינואר–דצמבר 2016.

לצורך המאמר נותחו בשני הסקרים השאלות שבהן דווח על השתתפות בלימודים או בעבודה, כדי לבנות את המשתנה של האלת"שים. במשתנה זה נכללו רק צעירים שענו בשלילה על שאלות באשר ללימודים ולתעסוקה בעת הסקר. בקבוצת שאר הצעירים נכללו כל הצעירים שדיווחו שהם לומדים או עובדים (כולל משרתים).

נוסף על אלה נותחו שאלות מסקר כוח אדם, שסיפקו מידע לצורך סיווג הצעירים שאינם לומדים או עובדים לשבע תת-קבוצות שהציע הארגון האירופי "יורופאונד" (Eurofound, 2016) ושתוארו לעיל. המשתנים התלויים הללו אפשרו לזהות את סוגי הצעירים שנוטים להפוך למנותקים, למשל: צעירים שאינם עובדים פרק זמן ארוך, צעירים שרמת השכלתם נמוכה, צעירים שמחויבותם העיקרית היא למשק הבית שלהם וצעירים שחולים תקופה ארוכה או עם מוגבלות.

המידע על המאפיינים הדמוגרפיים של המשתתפים: גיל, מגדר, מגזר,⁶ מצב משפחתי והורות לילדים (נשים בלבד), התבסס על דיווח עצמי של המשתתפים בכל אחד מן הסקרים. מידע על ההון האנושי התקבל אף הוא משני הסקרים: סקר כוח אדם סיפק מידע על רמת השכלה (היא חושבה על פי התעודה הגבוהה ביותר), והסקר החברתי סיפק מידע על למידה בעבר בקורסים מקצועיים, על רישיון נהיגה ועל שימוש במחשב ובאינטרנט.

המצב הכלכלי נמדד על פי השאלות בסקר החברתי על שביעות הרצון מהמצב הכלכלי, אופטימיות באשר למצב הכלכלי בשנים הקרובות, כיסוי הצרכים הבסיסיים של משק בית ותחושה סובייקטיבית של עוני. המצב החברתי נמדד על בסיס שאלות מהסקר החברתי באשר לשביעות הרצון מהיחסים במשפחה, לקיומם של חברים, לתדירות פגישות עם חברים, לאפשרות לסמוך על מישהו בעת משבר או מצוקה ולחוויה של תחושת בדידות. כמו כן נבדקו שאלות על שביעות הרצון של הצעירים מהחיים ותפיסת העתיד שלהם. מצבם הרגשי נמדד על בסיס שאלות מהסקר

6 במגזר היהודי נכללו גם בני לאום "אחר", לרוב עולים ממדינות שהשתייכו לברית המועצות שאינם מוגדרים יהודים על פי ההלכה. במגזר הערבי נכללו ערבים מוסלמים (כולל בדווים), ערבים נוצרים ודרוזים.

החברתי הנוגעות לקשיים רגשיים, דוגמת דיכאון, לחץ, דאגות שמפריעות לישון, חוסר מרץ וחוסר יכולת להתמודד עם הבעיות.

ניתוח הנתונים

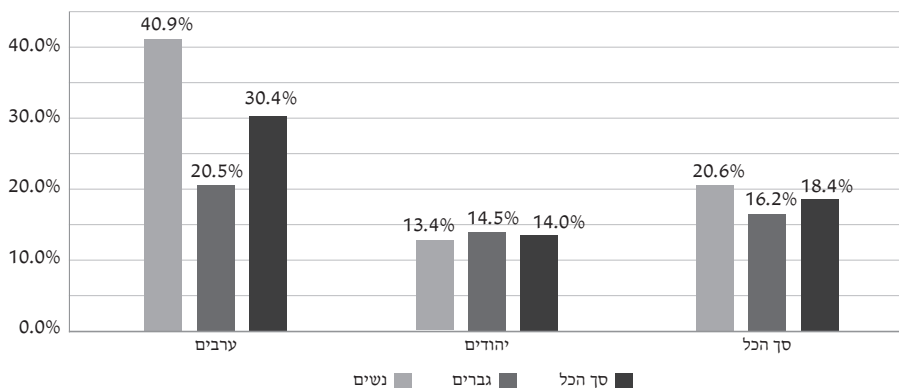
כל הניתוחים הסטטיסטיים בוצעו בתוכנית SPSS גרסה 24. ההשוואה בין צעירים שאינם לומדים או עובדים לצעירים לומדים או עובדים נעשתה באמצעות מבחן χ^2 . באותה השיטה השתמשנו גם בהשוואה של הקבוצה הפגיעה במיוחד לבין שאר הצעירים בקבוצת האלת"שים.

צורת הניתוק משתנה בין קבוצות אתניות ובין מגדרים ומחייבת התייחסות שונה להבנת הסיבות שהובילו לניתוק שיכול להיות בעל משמעות שונה לקבוצות אתניות ולמגדר מסוים; למשל דינן של נשים שאינן לומדות או עובדות מאחר שהן עקרות בית ומטפלות בילדיהן הקטנים, אינו כדין גברים שאינם לומדים או עובדים פרק זמן ארוך משנה וגם אינם מחפשים עבודה. על כן, בנושאים הרלוונטיים, הנתונים מוצגים לפי מגזר ומגדר, ומתוארים ההבדלים בין קבוצות האוכלוסייה.

ממצאים

אלת"שים: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים

ניתוח נתוני סקר כוח אדם מלמד ש-151,900 צעירים וצעירות בני 18–24, שהיו 18.4% מכלל הצעירים בגיל זה בישראל, השתייכו בשנת 2016 לקבוצת האלת"שים (איור 1). אחוז זה היה גבוה יותר בקרב נשים (20.6%), לעומת 16.2% בקרב גברים) ובקרב ערבים (30.4%, לעומת 14.0% בקרב יהודים). מהנתונים אנו למדים שההבדלים המגדריים היו בעיקר במגזר הערבי: אחוז הנשים הערביות האלת"שיות היה גבוה פי שניים בערך מאחוז זה בקרב הגברים הערבים (40.9% מהנשים, לעומת 20.5% מהגברים). לעומת זאת, בקרב הצעירים היהודים האחוז היה דומה בשני המגדרים (14.5% בקרב הגברים, לעומת 13.4% בקרב הנשים).

איור 1: אחוז האלת"שים לפי מגזר ומגדר (סקר כוח אדם, 2016) (N=5,704)

מאפייני האלת"שים בהשוואה לצעירים שאינם אלת"שים

דמוגרפיה

מבט על המאפיינים האישיים והמשפחתיים של האלת"שים, לעומת צעירים שאינם אלת"שים, מבליט את הקבוצות שנמצאות בסיכון גבוה במיוחד לניתוק (לוח 1):

- ◀ נשים – 55.9% מהאלת"שים היו נשים, בעוד בקרב הצעירים האחרים אחוז הנשים היה 48.4% ($p < .01$).
- ◀ ערבים – אחוז הערבים בקרב האלת"שים היה 44.5%, בעוד בקרב הצעירים האחרים אחוז הערבים עמד על 23.0% בלבד ($p < .01$). הבדלים אלה בלטו במיוחד בקרב צעירות ערביות, ובפרט בקרב הנשואות. אחוז הנשואות בקרב האלת"שיות הערביות היה 36.7% – פי חמישה כמעט מאחוז הנשואות בקרב הצעירות הערביות האחרות (8.3%, $p < .01$).
- ◀ אימהות צעירות – אחוז האימהות בקרב האלת"שיות היה גבוה פי שניים בערך מאחוז האימהות בקרב הצעירות היהודיות האחרות (13.3%, לעומת 7.2%, $p < .01$). בקרב הערבים הפער היה פי שבעה: 28.4% מהנשים הערביות האלת"שיות היו אימהות, לעומת 4.2% בלבד מהצעירות הערביות האחרות ($p < .01$).

לוח 1: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של אלת"שים בני 18–24, לעומת שאר הצעירים בגיל זה, לפי מגזר (סקר כוח אדם, 2016)

	ערבים		יהודים		סך הכול		N
	שאר הצעירים	אלת"שים	שאר הצעירים	אלת"שים	שאר הצעירים	אלת"שים	
	(5,704) %	(2,328) %	(20,688) %	(3,376) %	(26,392) %	(5,704) %	
מגדר							
גברים	58.9	34.9**	49.4	51.5*	51.6	44.1**	
נשים	41.1	65.1	50.6	48.5	48.4	55.9	
מגזר							
יהודים	-	-	-	-	77.0	55.5**	
ערבים	-	-	-	-	23.0	44.5	
אחוז נשואים							
גברים	3.5	0.7**	7.4	2.3**	6.4	1.7**	
נשים	8.3	36.7**	12.4	13.8	11.6	25.7**	
אחוז האימהות מתוך כלל הנשים	4.2	28.4**	7.2	13.3**	6.6	21.1**	
רמת השכלה							
לא סיימו תיכון או סיימו ללא בגרות	34.8	41.7**	26.2	32.0**	28.2	36.4**	
בעלי תעודת בגרות לפחות	65.2	58.3	73.8	68.0	71.8	63.6	

* $p < .05$ ** $p < .01$

מסקר כוח אדם עולה ש-43.9% מסך האלת"שים עבדו בשנה שקדמה לסקר. הבדלים מובהקים סטטיסטית נמצאו בין יהודים לערבים (65.8%, לעומת 16.6% בהתאמה, $p < .01$) ובין האלת"שים הערבים לאלת"שיות הערביות (29.9%-ו-9.4% בהתאמה, $p < .01$).

הון אנושי

ההון האנושי העומד לרשות האלת"שים עשוי לסייע להם לצאת ממצבם ולהתקדם. נבדקו רמת השכלה לפי נתוני סקר כוח אדם (לוח 1) ומיומנויות שונות לפי נתוני הסקר החברתי (לוח 2). אחוז האלת"שים היהודים בעלי השכלה נמוכה (לא סיימו תיכון או סיימו תיכון ללא תעודת בגרות) היה גבוה יותר מאחוז הצעירים היהודים האחרים עם השכלה נמוכה (32.0%, לעומת 26.2%, $p < .01$). בקרב הערבים אחוזים אלו עמדו על 41.7%, לעומת 34.8% בהתאמה ($p < .01$). בתחום המיומנויות נמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין אלת"שים לשאר הצעירים באחוז בעלי רישיון נהיגה (53.2%, לעומת 68.3%, $p < .01$) ובאחוז המשתמשים במחשב (58%, לעומת 80%, $p < .01$). הבדלים אלה בלטו במיוחד בקרב הערבים: אחוז בעלי רישיון הנהיגה והמשתמשים במחשב בקרב האלת"שים הערבים היה כמחצית מזה של שאר הצעירים הערבים ($p < .01$ בשני המדדים).

לוח 2: ההון האנושי של אלת"שים בני 20–24, לעומת שאר הצעירים בגיל זה, לפי מגזר (הסקר החברתי, 2016)

N	סך הכול		יהודים		ערבים	
	מנותקים שאר הצעירים	מנותקים שאר הצעירים	מנותקים שאר הצעירים	מנותקים שאר הצעירים	מנותקים שאר הצעירים	מנותקים שאר הצעירים
	(122) %	(624) %	(57) %	(462) %	(65) %	(162) %
למדו בקורסים מקצועיים	10.4	10.7	14.3	11.6	5.5	7.6
בעלי רישיון נהיגה	53.2**	68.3	58.6	67.4	46.3**	71.5
משתמשים במחשב (למטרה כלשהי)	58.1**	79.9	78.6	83.7	31.5**	66.0
משתמשים באינטרנט (למטרה כלשהי)	80.5*	88.1	91.3	87.7	66.7**	89.5

* $p < .05$ ** $p < .01$

מצב חברתי ורגשי

מלוח 3 עולה כי אחוז גבוה מהאלת"שים הצהירו שהם אינם בודדים: הם היו שבעי רצון מיחסיהם עם בני המשפחה (96%), היו להם חברים (93.5%) שאיתם נפגשו לפחות פעם בחודש (91.1%), והיה להם על מי לסמוך בעת משבר או מצוקה (90.0%). בקרב הצעירים היהודים לא היו הבדלים מובהקים סטטיסטית במדדים אלו בין האלת"שים לשאר הצעירים, אבל בקרב הערבים נמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין הקבוצות: בכל המדדים, האחוזים בקרב האלת"שים הערבים היו

נמוכים יותר מאשר בקרב שאר הצעירים הערבים. בהתאם, אחוז גבוה הרבה יותר מהאלת"שים (פי ארבעה) חוו תחושת בדידות לעיתים קרובות (11.1% בקרב האלת"שים הערבים, לעומת 3.5% בקרב שאר הצעירים הערבים, $p < .05$).
 הבדלים מובהקים סטטיסטית נמצאו בין האלת"שים לצעירים האחרים בשלושה מתוך חמישה מדדים של מצב רגשי: יותר מפי ארבעה דיווחו שהם הרגישו חוסר יכולת להתמודד עם בעיותיהם (14.5%, לעומת 2.8% בהתאמה, $p < .01$) ופי שניים בקירוב ציינו שהרגישו חסרי מרץ (12.1%, לעומת 6.6% בהתאמה, $p < .05$). עם זאת, בדיווח על תחושת לחץ נמצאה מגמה הפוכה – דווקא אחוז נמוך יותר של האלת"שים דיווחו שחוו תחושת לחץ (9.7%, לעומת 17.3% בקרב שאר הצעירים, $p < .05$). הבדלים מובהקים סטטיסטית בין הקבוצות נמצאו בעיקר במגזר הערבי: אחוז גבוה הרבה יותר של האלת"שים הערבים דיווחו על מצב רגשי קשה, לעומת צעירים ערבים אחרים: הרגשת דיכאון (9.3%, לעומת 2.2% בהתאמה, $p < .05$), תחושת חוסר מרץ (20.4%, לעומת 4.9% בהתאמה, $p < .01$) ותחושת חוסר יכולת להתמודד עם בעיות (27.8%, לעומת 4.2% בהתאמה, $p < .01$).

לוח 3: מאפיינים רגשיים-חברתיים של אלת"שים בני 20–24, לעומת שאר הצעירים בגיל זה, לפי מגזר (הסקר החברתי, 2016)

	ערבים		יהודים		סך הכול		N
	שאר הצעירים	אלת"שים	שאר הצעירים	אלת"שים	שאר הצעירים	אלת"שים	
	(162) %	(65) %	(462) %	(57) %	(624) %	(122) %	
שביעות רצון מהיחסים במשפחה	100	92.6**	98.1	98.6	98.5	96.0*	
יש חברים	95.1	87.0*	99.4	98.6	98.5	93.5**	
נפגש עם חברים אחת לחודש לפחות	93.1	83.3*	98.9	97.1	97.6	91.1**	
יש על מי לסמוך	93.8	76.9**	97.7	100	96.9	90.0**	
חווה בדידות לעיתים קרובות	3.5	11.1*	3.0	4.3	3.1	7.3*	
הרגיש מדוכא ¹	2.2	9.3*	5.1	2.9	4.5	5.6	
הרגיש לחוץ ¹	9.0	9.3	19.5	10.0*	17.3	9.7*	
הדאגות הפריעו לישון ¹	8.3	11.1	8.0	11.6	8.0	11.4	
לא הרגיש מלא מרץ ²	4.9	20.4**	7.0	5.7	6.6	12.1*	
לא הרגיש שיכול להתמודד עם הבעיות ²	4.2	27.8**	2.5	4.3	2.8	14.5**	

$p < .05$ ** $p < .01$ *1. תמיד/לעיתים קרובות; 2. אף פעם/לעיתים רחוקות

מצב כלכלי

הממצאים בלוח 4 מלמדים על הבדלים מובהקים סטטיסטית בין ערבים אלת"שים לערבים אחרים בדרך שבה הם תפסו את מצבם הכלכלי. באופן לא מפתיע, האלת"שים תפסו את מצבם כשלילי יותר: 40.7% מהם דיווחו שהם מרוצים ממצבם בתחום זה, לעומת 56.6% משאר הצעירים הערבים ($p < .05$); 58.8% מהם חשבו שמצבם הכלכלי ישתפר בשנים הקרובות, לעומת 76.1% משאר הצעירים הערבים ($p < .05$), ואחוז כפול של האלת"שים הערבים דיווחו שהם אינם מצליחים לעמוד בהוצאות משק הבית, לעומת שאר הצעירים הערבים (66.0% ו-39.9% בהתאמה, $p < .01$). בנוגע ליהודים, נמצא שאחוז גבוה יותר של האלת"שים היהודים הרגישו שהם עניים, לעומת שאר הצעירים היהודים (21.4% ו-14.1% בהתאמה, $p < .05$).

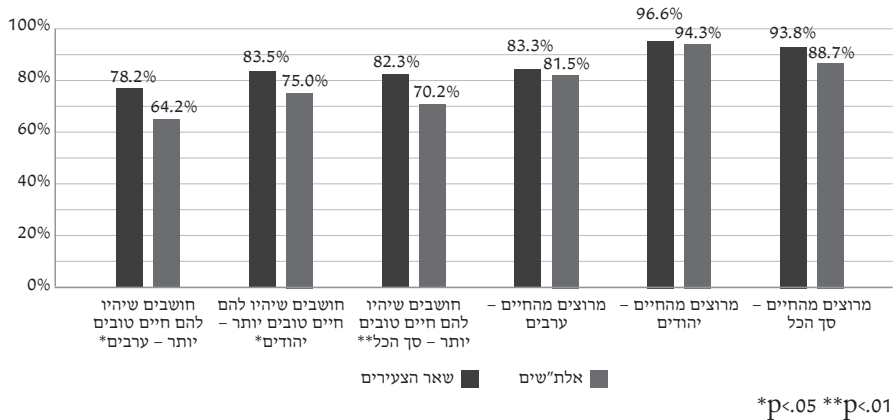
לוח 4: הערכת המצב הכלכלי בקרב אלת"שים בני 20–24, לעומת שאר הצעירים בגיל זה, לפי מגזר (הסקר החברתי, 2016)

N	סך הכול		יהודים		ערבים	
	אלת"שים שאר הצעירים	אלת"שים שאר הצעירים	אלת"שים שאר הצעירים	אלת"שים שאר הצעירים	אלת"שים שאר הצעירים	אלת"שים שאר הצעירים
	(122) %	(624) %	(57) %	(462) %	(65) %	(162) %
מרוצים ממצבם הכלכלי ¹	55.6	62.6	67.1	64.3	40.7*	56.6
חושבים שבשנים הקרובות מצבם הכלכלי יהיה טוב יותר	67.2*	78.9	73.5	79.7	58.8*	76.1
לא מצליחים לכסות את כל ההוצאות החודשיות של משק הבית ²	40.3**	25.3	19.7	21.0	66.0**	39.9
מרגישים עניים ³	30.6**	19.2	21.4*	14.1	42.6	37.8

1. $p < .05$ *; 2. כלל לא מצליחים ולא מצליחים כל כך; 3. לעיתים קרובות לפעמים

שביעות רצון מהחיים ותפיסת עתיד חיובית

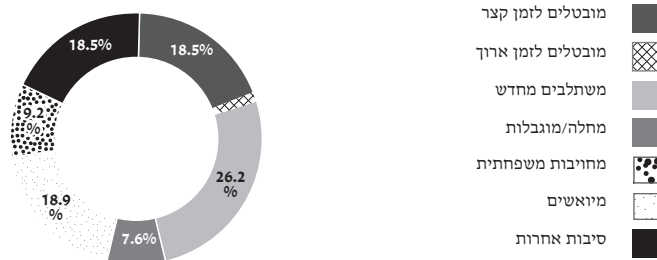
מאיוור 2 ניכר כי על אף מצבם של האלת"שים, שהיה עשוי לייצר תחושת לחץ וקשיים, רבים מהצעירים האלה דיווחו על שביעות רצון מהחיים וביטאו תקווה שחייהם ישתנו לטובה (70.2%). עם זאת, כצפוי, אחוז האלת"שים שדיווחו שהם מרוצים מחייהם היה נמוך יותר מזה של צעירים אחרים (88.7%, לעומת 93.8%, $p < .05$) ואחוז נמוך יותר של האלת"שים חשבו שחייהם ישתפרו בשנים הקרובות (70.2%, לעומת 82.3% בהתאמה, $p < .01$). בנוגע לשביעות רצון מהחיים, לא נמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין שתי הקבוצות בשני המגזרים, אך נמצא הבדל מובהק סטטיסטית ברמה של $p < .05$ באשר לתקווה שחייהם ישתנו לטובה – גם בקרב האלת"שים היהודים וגם בקרב האלת"שים הערבים אחוז המדווחים היה נמוך יותר מאחוז המדווחים בקרב הצעירים האחרים.

איור 2: שביעות רצון מהחיים ותפיסת עתיד חיובית בקרב אלת'שים בני 20–24, לעומת שאר הצעירים בגיל זה, לפי מגזר (הסקר החברתי, 2016) (N=746)

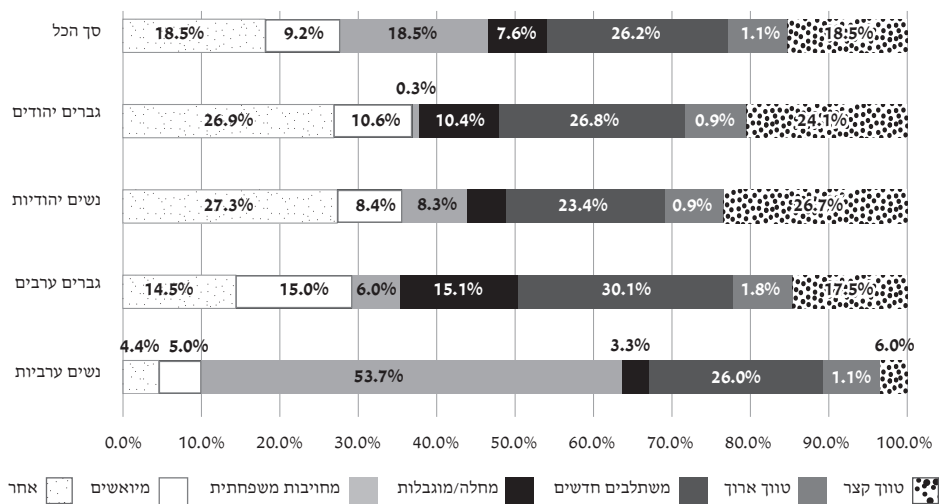
סיווג לפי קבוצות ניתוק

כאמור, בדוח של ארגון "יורופאונד" (Eurofound, 2016) צוינו שבע קטגוריות המצביעות על מצבים, סיבות ונסיונות שהובילו את הצעירים להיות אלת'שים. בחינה של קטגוריות אלו בקרב האלת'שים בישראל (איור 3) מלמדת שהקבוצה השכיחה ביותר הייתה קבוצת המשתלבים מחדש (26.2%), כלומר צעירים שהיה ודאי כי ישתלבו בקרוב במסגרת לימודים או בעבודה. במקום השני לפי גודל הקבוצה נמצאו קבוצת הצעירים המובטלים פרק זמן קצר (18.5%) והאלת'שים בשל מחויבויות משפחתיות (18.9%). הקבוצה של המובטלים פרק זמן ארוך (מעל שנה) הייתה הקטנה ביותר (1.1%). 18.5% מהאלת'שים לא ציינו סיבה למצבם, ועל כן לא ניתן היה לסווג אותם באחת הקבוצות. קבוצה זו בלטה במיוחד בקרב הצעירים היהודים (הן גברים והן נשים) – 27.1% מהיהודים, לעומת 8.0% מהערבים. אף שסביר להניח שקבוצה זו הייתה הטרוגנית מאוד מבחינת הסיבות שהובילו למצב הניתוק, ניתוח המידע על אודותיה מלמד שמאפייני חברי הקבוצה היו דומים מאוד לאלה של הצעירים שהיו מובטלים פרק זמן קצר. מספר הצעירים בקבוצות המשתלבים מחדש, המובטלים פרק זמן קצר והמובטלים פרק זמן ארוך מצביע על כך שצעירים לא מעטים (45.8%) היו מעוניינים להשתלב בעיסוק נורמטיבי. המשתלבים מחדש היו צפויים לעשות זאת בטווח הקרוב, והמובטלים דיווחו על חיפוש עבודה, כלומר הם היו בעמדה פרו-אקטיבית כדי לצאת ממצבם באותה עת.

איור 3: התפלגות האלת'שים לפי סוג קבוצה (סקר כוח אדם, 2016) (N=5,704)

מבט על התפלגות סוגי קבוצות האלת"שים לפי מגזר ומגדר מאפשר לקבל סיכום בהיר של מצבה של כל אחת מקבוצות האוכלוסייה. איור 4 מלמד על הסיבות והנסיבות הייחודיות שהובילו את חברי כל אחת מהקבוצות להיות אלת"שים ומרמז על מגוון סוגים של תמיכות ומענים שלהם הם זקוקים. בקרב הגברים היהודים (N=1,752) נמצא אחוז גבוה יחסית של צעירים מובטלים לפרק זמן קצר (24.1%), לעומת האחוז בקרב הגברים הערבים (17.5%). עם זאת, האחוז שלהם בקרב האלת"שים בשל מחויבות משפחתית היה הנמוך ביותר (0.3%), לא רק לעומת הנשים היהודיות (8.3%), אלא גם לעומת הגברים הערבים (6.0%). בקרב הנשים היהודיות (N=1,624) נמצא אחוז נמוך יותר של עובדות מיואשות מאשר בקרב הגברים היהודים (8.4% לעומת 10.6%), וכן האחוז הגבוה ביותר של מובטלות לטווח קצר (26.7%) מבין ארבע הקבוצות. בקרב הגברים הערבים (N=875) נמצא אחוז לא מבוטל של משתלבים מחדש – 30.1%, לעומת 26.8% בקרב הגברים היהודים ו-26.0% בקרב הנשים הערביות. אולם קבוצת אוכלוסייה זו התאפיינה גם באחוז גבוה של עובדים מיואשים, של אלת"שים בשל מחלה או מוגבלות ושל מובטלים לפרק זמן ארוך. בקרב הנשים הערביות (N=1,453) בלט האחוז הגבוה של אלת"שיות בשל מחויבות משפחתית – 53.7% (לרוב אימהות ועקרות בית). אחוז זה היה גבוה כמעט פי 6.5 מזה של הנשים היהודיות. עם זאת, אחוז לא מבוטל מן הנשים הערביות – 26.0% – השתייכו לקבוצת המשתלבות מחדש.

איור 4: התפלגות סוגי הקבוצה של האלת"שים, לפי קבוצת אוכלוסייה (סקר כוח אדם, 2016)

הקבוצה הפגיעה במיוחד

ניתוח מאפייניהם של האלת"שים הוביל לזיהוי תת-קבוצה פגיעה במיוחד, שסיכוייה להשתלב חזרה בשוק העבודה או במסגרת של לימודים היו מועטים. תת-קבוצה זו כללה צעירים שלא עבדו בשנה שקדמה לסקר, שלא חיפשו עבודה

בחודש שלפני הסקר ושלא סיימו תיכון או סיימו ללא תעודת בגרות. הניתוח התבסס על נתונים מסקר כוח אדם ומוצג בלוח 5. מהממצאים עולה כי עם קבוצה זו נמנו חמישית מהאלת"שים (19.9%). שני שלישים (66.5%) מהאלת"שים בקבוצה הפגיעה במיוחד היו ערבים. גברים ערבים היוו 24.8% מהקבוצה הפגיעה במיוחד, ונשים ערביות – 41.6%. אחוזים אלה היו גבוהים הרבה יותר מאלו של כלל הגברים והנשים הערבים האלת"שים, והם מצביעים על פגיעותם הרבים של צעירים המשתייכים למגזר הערבי.

הסיבות הבולטות שבגינן הצעירים הפגיעים במיוחד לא עבדו בשנה האחרונה היו מחלה או מוגבלות (23.4%, לעומת 4.7% מהאלת"שים שלא השתייכו לקבוצה) ומחויבות משפחתית (37.5%, לעומת 18.5% בהתאמה). עוד עולה כי כרבע (24.8%) מהאלת"שים שנמנו עם הקבוצה הפגיעה במיוחד לא עבדו בשנה שקדמה לסקר, בגלל לימודים, לעומת מעל שליש (35.6%) בקרב אלה שלא השתייכו לקבוצה זו.

לוח 5: מאפייני קבוצת האלת"שים הפגיעה במיוחד, לעומת שאר האלת"שים בני 18–24 (סקר כוח אדם, 2016)

	שאר האלת"שים (4,641) %	הקבוצה הפגיעה במיוחד (1,063) %	N
אחוז מסך כל האלת"שים	80.1	19.9	
מגדר			
גברים	44.0	44.7	
נשים	56.0	55.3	
מגזר**			
יהודים	60.9	33.5	
ערבים	39.1	66.5	
מגדר ומגזר**			
גברים יהודים	30.8	19.9	
נשים יהודיות	30.1	13.7	
גברים ערבים	13.2	24.8	
נשים ערביות	25.9	41.6	
	(3,570)	(1,063)	N
סיבות עיקריות לאי-עבודה בשנה האחרונה			
לימודים (שהסתיימו השנה)**	35.6	24.8	
מחלה/נכות**	4.7	23.4	
טיפול בילדים/במשפחה**	18.5	37.5	
חיפוש עבודה באופן פעיל ללא הצלחה**	11.8	4.3	

** p<.01

הערות: א. הקבוצה הפגיעה במיוחד כללה אלת"שים שלא עבדו בשנה שקדמה לסקר, לא חיפשו עבודה. בחודש שלפני הסקר ולא סיימו תיכון או סיימו תיכון ללא תעודת בגרות. ב. ניתוח נכלל רק אלו שלא עבדו במשך כל חודשי השנה שקדמה לסקר.

סיכום ודין

מאמר זה מבקש לספק מידע על אחת הקבוצות בישראל שכמעט אינן מקבלות התייחסות במחקר ובמדיניות – צעירים בני 18–24 שאינם לומדים, אינם עובדים, אינם נמצאים בהכשרה מקצועית ואינם משרתים בצבא או בשירות לאומי. במסגרת המאמר הצענו לכנות צעירים אלה "אלת"שים" (אינם בלימודים, בתעסוקה או בשירות), כחלופה למונח הלועזי הרווח – "NEET". כפי שעולה מהספרות, הטמעה של המושג ושל האופרציה שלו במדינות ובארגונים בין-לאומיים אפשרה לזהות קבוצה של צעירים הזקוקים לסיוע ממערכת השירותים, לאמוד את היקפה ולחשב את העלות שלה לחברה, דבר שהוביל קובעי מדיניות למקם את הצעירים הפגיעים במוקד דאגתם וליצור התערבויות מקיפות לצמצום היקף התופעה, תוך הקצאת משאבים ליישומן.⁷ במאמר מוצגת לראשונה תמונה מקיפה ועדכנית של מצב צעירים אלה בישראל, ואנו מקווים שתמונה זו תעורר את המודעות לקבוצה זו ותוביל לפיתוח מענים עבודה.

צעירים אלת"שים מהווים 18.4% מכלל הצעירים בגיל זה בישראל. ניתוח הנתונים מאשר את מה שמלמדת ספרות המחקר העוסקת ב-NEET. אלת"שים נוטים להיות בעלי השכלה ומיומנויות נמוכות (Sum et al., 2003), לחוות קשיים רגשיים וחברתיים (Bynner & Parsons, 2002) ולהתמודד עם קשיים כלכליים (Simmons, et al., 2014) יותר מאשר בני גילם.

ההנחה הרווחת היא שצעירים שאינם לומדים או עובדים נמצאים בסיכון גבוה להזדהות חברתית, ושקבוצה זו כוללת בעיקר צעירים בקצה רצף הסיכון, כגון: עוברי חוק, צעירים ללא עורף משפחתי ודיירי רחוב (Thompson, 2011). אף שספרות המחקר מעלה את הצורך לזהות את הנסיבות והסיבות שהובילו את הצעירים להיות אלת"שים, חלק ניכר מהמחקרים בתחום מתייחסים לקבוצה זו כאל מקשה אחת. המחקר הנוכחי מראה בבירור את ההטרוגניות הרבה המאפיינת את האלת"שים בישראל, שפירושה שלא כולם נמצאים במצב פגיע או באותה מידת פגיעות, וחושף את המאפיינים ואת הצרכים של כל אחת מהקבוצות המרכיבות את המכלול. המחקר מצביע למשל על כך שקרוב למחצית מהאלת"שים בישראל (44.7%) עשויים לצאת ממצב הניתוק ולהשתלב מחדש במסלול חיים נורמטיבי בפרק זמן קצר – 18.5% אשר היו מובטלים זמן קצר בעת הסקר ו-26.2% שהשתייכו לקבוצת המשתלבים מחדש. הצעירים מקבוצת המשתלבים מחדש הראו גם פרו-אקטיביות בחיפוש אחר מסגרת תעסוקה או לימודים. קבוצות צעירים אלה אומנם יכולות ליהנות מסיוע שיוצע להן, אך הן אינן מעוררות דאגה מיוחדת וצפויות לעשות את דרכן לחיים בוגרים בהצלחה. הצעירים שאמורים לעורר במיוחד את תשומת הלב של הגופים

7 דוגמה בולטת להתערבויות אלה באירופה היא "Youth Guarantee", תוכנית אשר שואפת להבטיח שכל צעיר וצעירה מתחת לגיל 25 אשר נשארו ללא תעסוקה או נשרו מלימודים פורמליים, יקבלו הצעת עבודה טובה, המשך לימודים, חניכות או הכשרה בתוך פרק זמן של עד ארבעה חודשים מזמן הניתוק (Council of the European Union, 2013; Eurofound, 2016).

האמונים על הדאגה להם, הם אלה שהנסיבות שהובילו למצבם הן מהסוג שקשה להיחלץ ממנו ללא תמיכה מותאמת.

השוונות ברמת הפגיעות באה לידי ביטוי במשאבים העומדים לרשות הצעירים כדי לצאת ממצבם. לאלת"שים המחזיקים בתעודת בגרות או שסיימו השכלה על-תיכונית (כ-64%) ולא להם שעבדו בשנה שקדמה לסקר (כ-44%), יש סיכויים טובים יותר להשתלב מחדש. לעומתם, חמישית מהאלת"שים אינם מחפשים עבודה, יש להם השכלה נמוכה או שהם לא עבדו בשנה שקדמה לסקר. צעירים אלה יתקשו יותר לצאת ממצבם, כלומר ההון האנושי שצברו הצעירים ומידת הפרו-אקטיביות שלהם עשויים לקבוע אם הניתוק שלהם יהיה זמני או ארוך טווח.

בתקופת הבגרות הצעירה ניתוק זמני ממסגרת כלשהי הוא שכיח ועשוי להיות חלק ממסלול חיים נורמטיבי, שבו צעירים לוקחים פסק זמן בין סיום הלימודים למציאת עבודה, בטיול ארוך אחרי הצבא או בתקופת התנדבות. צעירים אלה לרוב יחוו ניתוק למשך זמן קצר ואינם נחשבים בסיכון. ניתוק מסוג זה יכול לשמש לצורך התארגנות לשלב הבא, לבדיקה של מסלולים אפשריים ולאיסוף מידע רלוונטי לשם קבלת החלטה מושכלת. לעומתם, צעירים אשר מתקשים זמן רב להשתלב בלימודים או בתעסוקה, עלולים להגיע למצב של ייאוש ולהפסיק לחפש מסגרת, דוגמת קבוצת הצעירים המיואשים שאותרה במחקר. צעירים אלה הם בסיכון גבוה להישארות מחוץ למסלול חיים נורמטיבי זמן ממושך (במקרים קיצוניים אף כל חייהם) ולפגיעה בסיכויי הניעות החברתית שלהם.

רמת פגיעות גבוהה זוהתה בקרב האלת"שיות הערביות, שרבות מהן נמצאות במצב זה עקב מחויבות משפחתית. ייתכן שנשים צעירות אלה אינן לומדות או עובדות מתוך בחירה או מתוך קבלה של הנורמות התרבותיות המקובלות בחברה שבה הן חיות. במסגרת מחקר זה לא היה ניתן לבדוק הסבר זה. אך גם אם כך הדבר, מצב הניתוק, שעשוי לפרקים להיות ארוך, עלול לפגוע בסיכוייהן להשתלב בכוח העבודה או במסגרת לימודים בהמשך חייהן. הדברים נכונים במיוחד בנוגע לצעירות בעלות השכלה נמוכה ותפיסות מסורתיות וללא ניסיון תעסוקתי. מחקרים מראים שהשתתפות של נשים ערביות בכוח העבודה עולה במידה ניכרת עם העלייה במספר שנות לימוד (ישיב וקסיר, 2012; קינג, נאון, וולדה-צדיק וחביב, 2009), ושהיא מושפעת במידה רבה ממשתני "מודרניות", כגון המנטליות שמאפיינת אישה מערבית בת זמננו ושימוש בטכנולוגיות מתקדמות, משתנים הנמצאים במתאם גבוה עם רמת ההשכלה (ליפשיץ, 2004; Eckstein & Lifshitz, 2011). ספרות המחקר מצביעה גם על כך שנשים ערביות מעוניינות לעבוד, אף אם הן אינן מחפשות עבודה באופן אקטיבי (קינג ועמיתים, 2009).

קבוצה פגיעה נוספת שראויה לתשומת לב מיוחדת מורכבת מצעירים שאינם לומדים או עובדים בשל מחלה או מוגבלות. הקבוצה השכיחה ביותר של אלת"שים במצב זה נמצאה בקרב הגברים בכלל, ובפרט בקרב הגברים הערבים. היעדר היכולת להשתלב במסגרת או הקושי לעשות זאת בשל מחלתם או מוגבלותם עשויים להימשך זמן רב ולהביאם לכדי ייאוש.

המחקר הנוכחי הציג בפעם הראשונה את היקף תופעת האלת"שים בישראל ואת מאפייניהם. מצבי ניתוק שונים מכתבים סוגים שונים של תמיכות שיידרשו לצעירים כדי להשתלב בחזרה בלימודים או בתעסוקה. מגוון הגורמים המובילים למצב של ניתוק שזוהו במחקר זה מצביע על חשיבות שקילתם של גורמים שונים כאשר באים לעצב מדיניות ולפתח מענים שישפרו את התפקוד של צעירים אלה. אלת"שים, ללא קשר לסיבות ולנסיבות אשר הובילו אותם למצב זה, זקוקים למידע ולהכוונה. עליהם להכיר את האפשרויות העומדות בפניהם, כדי שיוכלו לקבל את ההחלטה הטובה ביותר עבורם בבחירת מסלול לימודים וקריירה. הכוונה איכותית, שתוביל לבחירה מתאימה, עשויה למנוע מצבי ניתוק בעתיד. הצורך במידע והכוונה חיוני במיוחד לצעירים אשר רכשו ידע, כישורים ומיומנויות ומעוניינים להמשיך ללמוד או להשתלב בשוק העבודה, אך מתקשים למצוא מסתגרת שמתאימה להם. לעומת זאת, צעירים שאין בידיהם תעודת בגרות או תעודה מקצועית, זקוקים לתוכניות להשלמת השכלה או לשילוב בהכשרה מקצועית. פיתוח של קורסים מקצועיים המותאמים לצעירים בעלי מיומנויות נמוכות יפתח אפשרויות למידה בפני צעירים המתקשים להשתלב בהכשרות מקצועיות אשר דרישות הסף שלהן גבוהות. צעירים חסרי ניסיון תעסוקתי יצאו נשכרים מפיתוח מסגרות שתאפשרנה להם לרכוש ניסיון זה. התמחויות, שילוב במקומות עבודה לטווח קצר, חניכות או מסגרות לתעסוקה מסובסדת עשויים לספק מענה הולם לצורך זה. כדי לעודד מעסיקים פוטנציאלים לשתף פעולה ביצירת מסגרות כאלו, יש להציע להם תמריצים כלכליים ולהתנות את התוכניות הללו בשיתוף מלא של המעסיקים הפוטנציאלים. צעירים נעדרי מוטיבציה, מיואשים או כאלה החשים אנטגוניזם כלפי מערכות אשר היו איתן במגע, שוויתרו על חיפוש מסגרת מתאימה, כי הם אינם מאמינים בהימצאות מסגרת כזאת, זקוקים לתמיכה רגשית שתבנה מחדש את המוטיבציה שלהם, את חולותם העצמית ואת אמונם במערכות. צעירים אשר אינם פנויים לעבודה או ללימודים בגלל מחלה, מוגבלות או מחויבת משפחתית, זקוקים להסרת המכשולים האובייקטיביים אשר מונעים מהם להשתלב במסגרת כלשהי, למשל אפליה מתקנת עבור אנשים עם מוגבלות או הגדלת הזמינות של מעונות איכותיים ומסובסדים לילדים בגיל הרך, כדי לפנות לאימהות זמן ושקט נפשי ללמוד או לעבוד.

מגבלות המחקר וכיוונים להמשך

לצורך המאמר נותחו קובצי נתונים של שני סקרים ארציים שבוצעו ב-2016 על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: סקר כוח אדם והסקר החברתי. אף כי הנתונים מספקים מידע רב ועדכני על אלת"שים, יש לשימוש במתודולוגיה זו כמה מגבלות: ראשית, אף שסקרים אלה מקיפים מגוון רחב של נושאים, חסר בהם מידע בנושאים הרלוונטיים לחייהם של צעירים, כגון עמדות בנוגע לתחומי חיים שונים, כמו: השכלה, תעסוקה, זוגיות ומשפחה, דפוסי בילוי, שימוש בחומרים ממכרים ותפיסות בנוגע לצרכים שאינם מקבלים מענה; שנית, ההסתמכות על נתונים מנהליים, ולא על ראיונות או על שאלונים, מגבילה את היכולת לספק הסבר לנתונים שנמצאו; מגבלה

נוספת של המחקר היא ביצוע ניתוח תיאורי בלבד, ולא עיבודים מורכבים יותר, המיועדים לחפש קשר בין משתנים.

בשל ראשוניותו של מחקר זה בחרנו להתמקד במידע בסיסי, שיספק תמונה של מצב האלת"שים בישראל. כדי להשלים את התמונה, יש צורך במחקר המשך, שיעמיק בניתוחים רב-משתניים ויבחן את העמדות של צעירים אלו בנושאים שנבדקו, את תפיסותיהם, תוכניותיהם לעתיד וסוגי העזרה שהם זקוקים להם. כמו כן, מוצע לבחון גורמים נוספים שיכולים להוביל למצב של ניתוק ושלא נשאל עליהם בסקרים שנותחו, למשל האקלים הכלכלי בישראל, מצב של ניתוק בגיל ההתבגרות (נושרים, בני נוער המשולבים במסגרות לימודיות חלופיות) והורות לפני גיל 20. סוגיה נוספת הראויה לבדיקה מעמיקה היא מצבן של אלת"שיות הנובע מהיותן אימהות. בתוך כך יש להפנות זרקור אל הצעירות הערביות שאינן משתלבות בלימודים או בתעסוקה בשל טיפול בילד או בבן משפחה. במסגרת בחינה מעמיקה יותר של הסוגיה, שתשלב גם שימוש בכלים איכותניים, יש ללמוד על משך הזמן שצעירות אלו נשארות מחוץ למעגל התעסוקתי או למעגל הלימודי, ומה מקומה של בחירה אישית בהחלטתן להישאר בבית. מחקר נוסף יכול לבדוק מסלולי חיים של צעירים לאורך זמן. ידוע שתקופת הבגרות הצעירה דינמית למדי ומאופיינת בשינויים רבים במצב האישי, התעסוקתי והלימודי. מחקר המציג תמונת מצב בנקודת זמן מסוימת אינו יכול להביא לידי ביטוי דינמיות זו. מחקר אורך, לעומתו, יכול לשפוך אור על קשיים בהשתלבות ובהתמדה בתעסוקה או במסגרת לימודים ועל השיקולים שמובילים את הצעירים לעבור בין מסגרות. כמו כן, במחקר אורך יהיה אפשר להשתמש במאפיינים החברתיים-כלכליים המייחדים אלת"שים כגורמים לניבוי תוצאות ארוכות טווח.

מקורות

- אריקסון, א"ה (1976). **ילדות וחברה: פסיכולוגיה של האדם בתמורות הזמן**. תל אביב: ספרית פועלים.
- בנבנישתי, ר' (2015). **צעירים הבוגרים ממסגרות חוץ-ביתיות: סקירת ספרות תקופתית**. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.
- בקר, א' (2016). **הטיפול בחסרי בית צעירים – סקירה משווה**. ירושלים: הכנסת.
- זעירא, ע', בנבנישתי, ר' ורפאלי, ת' (2012). **צעירים פגיעים בתהליכי מעבר לבגרות: צרכים, שירותים ומדיניות – דוח מחקר מסכם**. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- ישיב, ע' וקסיר (קלינר), נ' (2012). **נשים ערביות בשוק העבודה בישראל: מאפיינים וצעדי מדיניות**. ירושלים: בנק ישראל.
- כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ', עמיאל, ש' וקונסטנטינוב, ר' (2016). **מצבם של צעירים בישראל בתחומי חיים מרכזיים**. ירושלים: מכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל.
- כהן, ע', אלוביץ', ט' וגלבו, ע' (2015). **מדיניות לאומית לקידום צעירים בישראל**. הרצליה: קרן גנדיר.
- בלב, ש' (2008). **מדיניות צעירים בישראל: נייר מדיניות מסכם**. מוגש לרונית עמית, מנהלת קרן גנדיר. ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים.
- ליפשיץ, א' (2004). **השתתפות נשים ערביות בכוח העבודה בעשור האחרון**. ירושלים: משרה העבודה והרווחה.

- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2016א). **הסקר החברתי**. ירושלים: המחבר.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2016ב). **סקר כוח אדם**. ירושלים: המחבר.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2017). **שנתון סטטיסטי לישראל**. ירושלים: המחבר.
- נאון, ד', כאהן-סטרבצ'נסקי, פ', ואזן-סיקרן, ל', הדר, י' וקונסטנטינוב, ו' (2014). **צעירים בישראל שאינם עובדים ואינם לומדים: השתלבות בתעסוקה – משאבים, חסמים וצרכים**. ירושלים: מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל. דמ-14-640.
- פוקס, ה' (2015). מצבם החברתי-כלכלי של צעירים בישראל. בתוך א' וייס וד' צ'ריניובסקי (עורכים), **דוח מצב המדינה – חברה, כלכלה ומדיניות 2015** (עמ' 121–157). ירושלים: מרכז טאוב.
- פניגר, י', איילון, ח' ומקדוסי, ע' (2013). **נגישות להשכלה גבוהה בקרב צעירים מהפרפריה החברתית של ישראל**. הרצליה: קרן גנדיר.
- פניגר, י', מקדוסי, ע' ואיילון, ח' (2016). אי-שיוויון בהשלמת התואר הראשון: רקע חברתי, הישגים לימודיים קודמים ואפיונים מוסדיים. **סוציולוגיה ישראלית**, 1(1), 82–104.
- פתאל, ו' (2014). **מדיניות לקידום צעירים בישראל ובמדינות המפותחות**. ירושלים: הכנסת.
- קטן, י' (2009). **צעירים בישראל – בעיות, צרכים ושירותים – תמונת מצב ומבט לעתיד**. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים.
- קינג, י', נאון, ד', וולדה-צדיק, א' וחביב, ג' (2009). **תעסוקת נשים ערביות בנות 18–64**. ירושלים: מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל.
- ראובן, י' ותורג'מן, ח' (2015). **טיפול בצעירים בסיכון ובמצוקה בקהילה**. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים.
- רודיק כהן, א' ולבל לנדה, ש' (2013). **צעירים חסרי מנוח: דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל בגילי 18–35**. תל אביב: מידות.
- Arnett, J. J. (2005). The developmental context of substance use in emerging adulthood. *Journal of Drug Issues*, 35(2), 235–254.
- Bynner, J., & Parsons, S. (2002). Social exclusion and the transition from school to work: The case of young people Not in Education, Employment, or Training (NEET). *Journal of Vocational Behavior*, 60, 289–309. DOI: 10.1006/jvbe.2001.1868
- Cabinet Office (2011). *Opening doors, breaking barriers: A strategy for social mobility*. Available at https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61964/opening-doors-breaking-barriers.pdf
- Coles, B., Godfrey, C., Keung, A., Parrot, S., & Bradshaw, J. (2010). *Estimating the lifetime cost of NEET: 16–18 year olds not in education, employment or training*. York: The University of York.
- Coles, B., Hutton, S., Bradshaw, J., Craig, G., Godfrey, C., & Johnson, J. (2002). *Literature review of the costs of being Not in Education, Employment or Training" at age 16–18*. London: DCSF.
- Council of the European Union (2013). Council recommendation of 22 April 2013 on establishing a youth guarantee. *Official Journal of the European Union*, C120, 1–6.
- Eckstein, Z., & Lifshitz, O. (2011). Dynamic female labor supply. *Econometrica*, 79(6), 1675–1726.
- Eurofound (2012). *NEETs – young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Luxembourg: Office of the European Union. DOI: 10.2806/41578

- Eurofound (2016). *Exploring the diversity of NEETs*. Luxembourg: Office of the European Union. DOI: 10.2806/15992
- Furlong, A. (2006). Not a very NEET solution: Representing problematic labour market transitions among early school leavers. *Work Employment and Society*, 20(3), 553–569.
- Genda, Y. (2005). The NEET problem in Japan. *Social Science Japan*, 32, 3–5.
- Maguire, S., & Thompson, J. (2007). Young people not in education, employment or training (NEET): Where is government policy taking us now? *Youth and Policy*, 8(3), 5–18. ISSN 0262-9798
- Osgood, D. W., Foster, E. M., Flanagan, C., & Ruth, G. R. (2005). *On your own without a net: The transition to adulthood for vulnerable populations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Serracant, P. (2013). A brute indicator for a NEET case: Genesis and evolution of a problematic concept and results from an alternative indicator. *Social Indicator Research*, 177(2), 401–419.
- Social Exclusion Unit (1999). *Bridging the gap: New opportunities for 16–18 year olds not in education, employment or training, presented to parliament by the prime minister*. London: SEU.
- Simmons, R., Thompson, R., & Russell, L. (2014). *Education, work and social change: Young people and marginalization in post-industrial Britain*. London: Palgrave Macmillan.
- Sum, A., Khatiwada, I., Pond, N., & Trub'sky, M. (2003). *Left behind in the labor market: The labor market problems of the nation's out-of-school young adults population*. Chicago: Northeastern University.
- Thompson, R. (2011). Individualisation and social exclusion: The case of young people not in education, employment or training. *Oxford Review of Education*, 37(6), 785–802.
- Williamson, H. (2010). Delivering a "NEET" solution: An essay on an apparently intractable problem. In S. Upton (Ed.), *Engaging Wales' disengaged youth*. Cardiff: Institute of Welsh Affairs.